

Biblioteka Narodowa

16

Notes Konserwatorski

Komitet redakcyjny

Ewa Potrzebnicka (przewodnicząca), *Marzena Ciechańska*, *Elżbieta Jabłońska*,
Władysław Sobucki, *Bartosz Szymański*, *Maria Woźniak*

Redakcja

Agata Lipińska (redaktor naczelny)

Projekt graficzny i typograficzny

Ryszard Kryśka

Opracowanie redakcyjne

Jacek Krawczyk

Opracowanie techniczne i łamanie

Andrzej Dybowski

Streszczenia w języku angielskim

Katarzyna Diehl

© Biblioteka Narodowa, 2014

ISSN 1509-5681

Biblioteka Narodowa. Warszawa 2014
al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa
e-mail: promocja@bn.org.pl
Nakład – 200 egz.

Druk: GRASP Drukarnia Sp. z o.o.
ul. Domaniewska 48, 02-672 Warszawa

Spis rzeczy

Od Redakcji 5

I. Polityka ochrony i konserwacji zbiorów

Małgorzata Bochenek, Anna Michaś-Bailey

Transformacje w zawodzie konserwatora materiałów archiwalnych – zabezpieczanie i profilaktyka 7

Elżbieta Górską-Wikło

Konserwacja zbiorów w Archiwum Uniwersytetu w Glasgow 18

Patricia Engel

The European Research Centre for Book and Paper Conservation-Restoration 25

II. Historia i konserwacja fotografii

Izabela Zając

Od albumu fotograficznego do wydawniczego – pochodzenie i systematyka 31

Karolina Zych, Marzenna Ciechańska

Album fotograficzny z Dalekiego Wschodu. Problemy konserwatorskie związane z wielowarstwowością obiektu 57

Dorota Dzik-Kruszelnicka, Monika Supruniuk

„Ze szkłem trza obyczajnie...” Konserwacja i restauracja szklanych negatywów ze zbiorów Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie 67

Tomasz Kozielec, Joanna Kozielec

Konserwacja fotografii srebrowo-żelatynowej z 1938 roku 77

III. Fizyka, chemia, mikrobiologia w ochronie i konserwacji zbiorów

Władysław Sobucki, Grażyna Macander-Majkowska, Anna Nowicka

Odkwaszanie akwarel i rękopisów preparatem Bookkeeper 86

Władysław Sobucki, Grażyna Macander-Majkowska

Badania nad odkwaszaniem akwarel. Testy starzeniowe – suplement 95

IV. Z praktyki konserwatora

Jolanta Czuczko, Dorota Jutrzenka-Suprym, Piotr Oszczanowski

Wyjątkowe księgi w wyjątkowym miejscu. Konserwacja-restauracja biblii luteranckich z Kościoła Pokoju w Świdnicy 100

Zofia Koss, Marzenna Ciechańska

Konserwacja i restauracja fragmentu XIX-wiecznej tapety panoramicznej

Les Incas 114

V. Konferencje, warsztaty, szkolenia, wydarzenia

Kalendarium ważniejszych wydarzeń związanych z zagadnieniami ochrony i konserwacji zbiorów 2012-2013 **129**

Małgorzata Grocholska

„Głoś z dumą i chlubą, żeś introligatorem...”. 100 lat Introligatorni w Ossolineum. Wystawa w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, 21 XI 2012 -28 II 2013 **145**

Tomasz Kozielec

„Czas zatrzymany... Fotografie w spuściznach uczonych i twórców” – konferencja zorganizowana przez Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie – 19-20 VI 2013 **149**

Noty o autorach 156

Od Redakcji

Konserwacja jest częścią ogólnie pojmowanej ochrony zbiorów. Konserwator ze swoją wiedzą i umiejętnościami wkracza do akcji, wezwany przez właściciela czy opiekuna zbiorów, w momencie, gdy obiekt ulega dezintegracji, zanika lub gwałtownie traci swoje właściwości estetyczne. Codzienna praca instytucji gromadzącej zbiory to systematyczne dbanie o dobre warunki przechowywania, bezpieczne udostępnianie i eksponowanie. W bieżącym numerze „Notesu Konserwatorskiego” mamy możliwość spojrzenia, jak ochrona zabytków przeszłości, w tym zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, jest realizowana w innych krajach. Właściwe przeprowadzenie zabiegów konserwacji zaczyna się od zrozumienia obiektu, jego funkcjonowania w czasach, w których powstał, jego budowy technicznej, właściwości materiałów z których go zrobiono. Artykuł Izabeli Zając wprowadza nas w świat historii fotografii, pokazuje jak zmieniały się kolejne jej zastosowania, przedstawia pojawienie się i ewolucję albumu fotograficznego. Zagadnienia związane ze zdjęciami wykonanymi w różnych technikach, albumami, w których je umieszczano, wreszcie z ich konserwacją powracają w całym numerze „Notesu”. W 2013 roku zagadnieniom fotografii poświęcono również kilka konferencji i szkoleń.

Odniesienia do historii obiektu, wychwycenia jego autentycznych, wyjątkowych cech są nieodłączną częścią dokumentacji konserwatorskiej i często wpływają na podejmowane decyzje podczas prac konserwatorskich. Możemy to prześledzić czytając relacje z prac konserwatorskich w części dotyczącej praktyki konserwatorskiej.

Wyniki badań chemicznych są podstawą podejmowanych decyzji konserwatorskich. W tym numerze powracamy do badań nad odkwaszaniem akwarel i rękopisów prowadzonych pod kierunkiem prof. Władysława Sobuckiego. Badania te są szczególnie ważne, ponieważ proces odkwaszania papieru od kilku lat stał się w Polsce łatwo dostępny i coraz więcej instytucji może poddać swoje zbiory temu zabiegowi, hamującemu kwaśną degradację papieru.

Numer zamykają relacje z konferencji naukowych, wystaw i szkoleń związanych z konserwacją i ochroną zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, które miały miejsce od jesieni 2012 do końca 2013 roku.

I. Polityka ochrony i konserwacji zbiorów

Małgorzata Bochenek, Anna Michaś-Bailey

Transformacje w zawodzie konserwatora materiałów archiwalnych – zabezpieczanie i profilaktyka*

Zmienia się rola archiwów w społeczeństwie a także ich priorytety. Pod koniec XX wieku archiwa zajmowały się gromadzeniem i opracowywaniem zasobu – wszystko odbywało się analogowo. Obecnie zajmują się przede wszystkim udostępnianiem. Przeszliśmy i w dalszym ciągu przechodzimy rewolucję cyfrową. Eileen Hopper-Greenhill – historyk sztuki i socjolog z Wielkiej Brytanii przewidziała już dawno, że muzea nie będą już koncentrowały się na kolekcjonowaniu obiektów, tylko na ich użytkowaniu¹. Tezę tę można odnieść także do archiwów.

1. Definicje konserwacji

1.1. Podczas Konferencji Rady Muzeów we wrześniu 2008 roku w New Delhi, Komisja ds. Konserwacji – ICOM-CC – uaktualniła definicję konserwacji, konserwacji zabezpieczającej, konserwacji ratunkowej i restauracji materialnego dziedzictwa kulturowego².

Termin nadrzędny: konserwacja – *conservation* – to działania i środki mające na celu utrzymanie obiektu zabytkowego w dobrym stanie technicznym dla teraźniejszych i przyszłych pokoleń. Konserwacja obejmuje konserwację zabezpieczającą, konserwację ratunkową i restaurację.

Konserwacja zabezpieczająca (zachowawcza) – *preventive conservation* – to działania i środki podjęte w celu uniknięcia, zminimalizowania i spowolnienia procesu niszczenia materiałów zabytkowych. Są to działania pośrednie, które nie ingerują w materiały i strukturę obiektów, nie zmieniają ich wyglądu. Przykładami kon-

* Zmieniona oraz skrócona wersja referatu wygłoszonego w czasie VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich – Wrocław, 5-7 IX 2012.

1 E. Hopper-Greenhill, *Museums and the interpretation of visual culture*, London-New York 2000.

2 *Terminology to characterize the conservation of tangible cultural heritage. Resolution adopted by the ICOM-CC membership at the 15th Triennial Conference, New Delhi, 22-26 September 2008*: www.icom-cc.org/54/document/icom-cc-resolution-terminology-english/?id=744; www.icom-cc.org/54/document/icom-cc-resolution-terminologie-franais/?id=743 [dostęp: 13.03.2014].

serwacji zabezpieczającej są działania mające na celu właściwe przechowywanie, opakowanie, użytkowanie, transport, zarządzanie środowiskiem w magazynach (światło, wilgotność, zanieczyszczenia powietrza), zwalczanie szkodników, planowanie i reagowanie na sytuacje kryzysowe, szkolenie personelu itd.

Konserwacja ratunkowa – *remedial conservation* – to działania odnoszące się do obiektów w bardzo złym stanie, podjęte w celu natychmiastowego zahamowania przyczyny zniszczeń. Działania te są przeprowadzane tylko wtedy, gdy tempo pogarszania się stanu zachowania, w stosunkowo krótkim czasie grozi utraceniem obiektów. Działania te czasami mogą modyfikować wygląd przedmiotów. Przykłady konserwacji ratunkowej to: dezynfekcja tkanin, odkwaszanie papieru, osuszanie mokrych obiektów archeologicznych, stabilizacja skorodowanych metali, konsolidacja malowideł ściennych, usuwanie chwastów z mozaik itd.

Restauracja – *restoration* – to działania odnoszące się do pojedynczego obiektu, podjęte w celu zachowania i ujawnienia jego historycznych wartości przy poszanowaniu i zachowaniu oryginału. Działania te są przeprowadzane tylko wówczas, gdy obiekt w wyniku wcześniejszych modyfikacji lub zniszczeń utracił część swojego znaczenia i funkcji. Najczęściej działania te zmieniają wygląd obiektu. Przykład restauracji: scalanie kolorystyczne (retusze i rekonstrukcje), uzupełnienia brakujących części obiektu itd.

Gäel de Guichen, którego definicje konserwacji z 1999 roku pokrywają się z tymi przyjętymi przez ICOM-CC – porównuje restaurację do medycyny, a nawet do chirurgii plastycznej³. ICOM-CC zwraca szczególną uwagę na złożoność procesu konserwacji wymagającej współpracy odpowiednich i wykwalifikowanych specjalistów, podkreślając, że każdy projekt podejmujący działania bezpośrednie na dziedzictwo kulturowe wymaga współpracy z konserwatorem-restauratorem.

1.2. Oxford English Dictionary określa czasownik *conservation* jako „utrzymanie w bezpieczeństwie bez szkód, dekompozycji lub strat; rozważne zabezpieczenie; [...] zwykle zabezpieczenie w istniejącym stanie przed zniszczeniem lub modyfikacją”. Wynika z tego, że nazwa złożona: konserwacja zabezpieczająca – *preventive conservation*, mogłaby zostać skrócona do wyrażenia jednowyrazowego: konserwacja.

Jerry Podany – prezes International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works IIC uściśla, że termin konserwacja zabezpieczająca istniał już co najmniej od początków lat 70. a jego idea znana jest o wiele dłużej i związana

3 G. de Guichen, *Preventive conservation. A mere fad or far-reaching change?*, „Museum International” 1999, t. 51, nr 1(201), s. 4-6, <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001149/114933e.pdf> [dostęp: 13.03.2014].

z pragnieniem człowieka ochrony budynków, pomników i dzieł sztuki oraz do utrzymania ich w niezmiennym stanie⁴. Już w 1849 roku John Ruskin⁵ pisał, że „otoczenie odpowiednią opieką zabytków sprawi, że nie trzeba będzie ich restaurować” (*Take proper care of your monuments and you will not need to restore them*). Według Podany’ego, konserwacja zabezpieczająca została uznana za konceptualne podejście do tematu, w przeciwieństwie do bardziej tradycyjnego podejścia praktycznego, czyli restauracji, zakładającej konkretne, często inwazyjne zabiegi mające na celu ustabilizowanie stanu zachowania dzieła sztuki bądź obiektu, któremu przypisane jest znaczenie historyczne lub kulturowe.

Konserwacja jako pojęcie ogólne nie jest już tylko zestawem norm i standardów, obejmuje znacznie szerszy zakres działań. Współczesna konserwacja wykorzystuje coraz bardziej zróżnicowaną grupę dyscyplin naukowych i opiera się na znacznie większej liczbie obszarów wiedzy specjalistycznej. Konserwacja nie jest „wymyślona” i wykonywana wyłącznie przez konserwatorów, tym bardziej, że całościowe podejście – wymagające współdziałania innych specjalistów – do wyzwań związanych z zabezpieczaniem jest obecnie bardziej konieczne niż kiedykolwiek.

1.3. Zabezpieczanie = profilaktyka

Terminy zabezpieczanie i profilaktyka wymieniane są w sposób sugerujący ich odrębność. Tymczasem profilaktyka – według *Małego słownika języka polskiego* z 1997 – oznacza „stosowanie różnych środków zapobiegawczych, w celu niedopuszczenia do wypadków, uszkodzeń, katastrof itd.; to działanie, które ma na celu zapobieganie pojawieniu się lub rozwojowi niekorzystnego zjawiska”. W takim razie to terminy bliskoznaczne, które można stosować zamiennie.

2. Historia zabezpieczania kolekcji archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych jako jednej ze specjalności szeroko pojętej konserwacji zabytków

Informacje poniższe, w większości pochodzą z wymienionego wcześniej artykułu Jerry’ego Podany’ego i pokazują rozwój konserwacji zabezpieczającej.

W 1983 w Stanach Zjednoczonych Smithsonian Institution jako pierwsza utworzyła stanowisko specjalisty ds. ochrony i konserwacji zabezpieczającej zbiorów. Kilka lat później amerykańska Chesapeake Bay Foundation, zajmująca się konserwacją

4 J. Podany, *Sustainable stewardship. Preventive conservation in a changing world. Sustainable Cultural Heritage, a conference sponsored jointly by The National Endowment for the Humanities (NEH) and The Consiglio Nazionale delle Ricerche (CNR) of Italy, Washington, D.C., May 11, 2009*; www.neh.gov/files/divisions/preservation/podany.pdf [dostęp: 13.03.2014].

5 John Ruskin (1819-1900) – angielski pisarz, poeta i artysta, najbardziej znany jako krytyk sztuki i krytyk społeczny, jego dzieła przyczyniły się do powstania Society for the Protection of Ancient Buildings. Prace Ruskina były inspiracją utworzenia w 1895 roku brytyjskiej organizacji zajmującej się ochroną zabytków i przyrody National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty.

i ochroną zatoki Chesapeake sfinansowała pilotażowy program ochrony zbiorów związanych z historią działalności człowieka na tych terenach. Fundacja ta razem z National Park Service⁶ zaoferowały szkolenia dla osób zaangażowanych w konserwację zabezpieczającą. Zapoczątkowano wówczas serię zeszytów „Conserve-0-Gram” zawierającą opracowania na temat różnych aspektów zabezpieczania i ochrony zbiorów muzealnych, archiwalnych i bibliotecznych przeznaczone przede wszystkim dla laików nie zajmujących się konserwacją.

Do rozwoju specjalizacji konserwacji zabezpieczającej przyczynili się dwaj specjaliści – Gäel de Guichen i Stefan Michalski. De Guichen w 1999 roku zdefiniował kompleksowy plan konserwacji zabezpieczającej jako projektu dotyczącego wszystkich podmiotów aktywnie działających w sektorze dziedzictwa kulturowego, tak publicznego jak i prywatnego. Program de Guichena zapewniał wspólną realizację „dobrze zdefiniowanych, bezpośrednich i pośrednich działań podjętych przeciwko przyczynom niszczenia zbiorów – naturalnym i spowodowanym działalnością człowieka”⁷. Celem konserwacji zabezpieczającej jest przedłużenie czasu zachowania obiektów i zagwarantowanie do nich dostępu. Stefan Michalski z Canadian Conservation Institute, którego badania stanowią podstawę tej dziedziny wiedzy, już w 1980 roku zaangażował się w pracę nad utworzeniem CCI Notes – publikacji podejmujących problemy ochrony, zabezpieczania, przechowywania i dostępu do zbiorów⁸.

Cel i bezpośrednie korzyści płynące z wprowadzenia w życie podstaw konserwacji zabezpieczającej na początku lat 90. zostały określone także przez Carolyn Rose, podczas pracy dla Heritage Preservation – przy projekcie Conservation Assessment Program. W latach 1990-1995 Getty Conservation Institute (GCI) zebrał grupę konserwatorów, inżynierów i architektów do wspólnego działania mającego na celu opracowanie programu nauczania: konserwacja zabezpieczająca – zbiory muzealne a środowisko, w którym są przechowywane.

Szczególne znaczenie dla rozwoju konserwacji zabezpieczającej miała konferencja w Dreźnie – Dresden ICOM-Triennial Meeting – w 1990 roku. To tutaj po raz pierwszy Stefan Michalski zaproponował ogólne podstawy konserwacji zabezpieczającej i konserwacji ratunkowej, które stały się fundamentem przyszłego rozwoju tych zagadnień⁹.

6 National Park Service (Służba Parków Narodowych) – agencja federalna ustanowiona przez Kongres Stanów Zjednoczonych w 1916 roku, której zadaniem jest dbanie o zasoby naturalne i historyczne kraju tak, aby mogły one służyć w nienaruszonym stanie przyszłym pokoleniom.

7 G. de Guichen, *op. cit.*

8 www.cci-icc.gc.ca/publications/notes/index-eng.aspx [dostęp: 13.03.2014].

9 S. Michalski, *An overall framework for preventive conservation and remedial conservation*, w: *ICOM Committee for Conservation 9th Triennial Meeting Preprints, Dresden, German Democratic Republic, 26-31 August 1990*, ed. P. Kennedy Grimsted, London 1990, t. 2, s. 589-591; www.academia.edu/741942/1990._An_overall_framework_for_preventive_conservation_and_remedial_conservation [dostęp: 13.03.2014].

Cztery lata później International Institute for Conservation zorganizował kongres poświęcony wyłącznie konserwacji zabezpieczającej a w 1997 roku Getty Conservation Institute zajął się projektami mającymi na celu opracowanie strategii zabezpieczania, szczególnie dla zbiorów w klimacie gorącym i wilgotnym.

W Stanach Zjednoczonych być może największym krokiem naprzód był projekt przeprowadzony przez Heritage Preservation – organizację *non-profit* zajmującą się ochroną dóbr kultury. W 2005 roku Heritage Preservation sporządziła raport Heritage Health Index, który zawierał dane z ponad 3000 instytucji: muzeów, towarzystw historycznych, archiwów państwowych, bibliotek, organizacji naukowych i uniwersytetów. Wykazano, że stan zachowania około 612 milionów przedmiotów kultury materialnej – od fotografii i malarstwa do okazów przyrody i ceramiki – jest zagrożony z powodu niewłaściwych warunków przechowywania, ekspozycji i udostępniania. Raport uświadomił Amerykanom, że ponad 4,8 miliarda obiektów znajduje się w różnego rodzaju kolekcjach na terenie kraju. Instytucje te są odwiedzane przez ponad dwa i pół miliarda zwiedzających rocznie. Potrzeby tych instytucji stały się niepodważalne i upublicznione. Wykazano ponadto, że najbardziej nagłą potrzebą jest kontrola warunków przechowywania w magazynach.

Ostatnimi czasy coraz większą uwagę i aktywność środowiska konserwatorskiego wzbudzają problemy profilaktyki związane z utrzymaniem odpowiednich warunków przechowywania w zmieniającym się klimacie. W 2007 roku temat ten był punktem wyjścia dla konferencji będącej efektem współpracy pomiędzy Wydziałem Architektury Uniwersytetu w Austin w Teksasie i Getty Conservation Institute zatytułowanej *Gray Areas to Green Areas: Developing Sustainable Practices in Preservation Environments*. Rok później IIC uruchomił cykl debat publicznych – *Dialogues for the New Century*, z których pierwsza podejmowała temat kolekcji muzealnych w dobie zmian klimatycznych. W tym samym roku Getty Conservation Institute był gospodarzem podobnej dyskusji panelowej. Oprócz personelu zaangażowanego w ochronę dóbr kultury zaproszono podmioty zajmujące się ochroną zasobów naturalnych. GCI i Natural Resources Defense Council analizowały konsekwencje globalnego ocieplenia i zmian klimatu oraz ich wpływ na stan zachowania naturalnych ekosystemów i społeczności, a także miejsc o szczególnym znaczeniu dla człowieka.

Jak twierdzi J. Podany najważniejszymi nowymi wyzwaniem stojącymi przed konserwacją zabezpieczającą są: zmiany klimatu, wzrost kosztów energii, globalne spowolnienie gospodarcze, zapotrzebowania na dostęp do zbiorów związane z upowszechnieniem Internetu oraz wzrost nacjonalizmów.

Współczesna konserwacja jest dziedziną dużo bardziej złożoną niż dziesięć lat temu i ta złożoność jest rzeczą dobrą. Zawód konserwatora wiąże się z dużo

większą odpowiedzialnością i wymaga współpracy ze specjalistami z coraz większej ilości dziedzin wiedzy.

Chris Caple – znany konserwator obiektów archeologicznych – uważa, że konserwacja zabezpieczająca stawia przed konserwatorem konieczność opuszczenia pracowni i podjęcia zadań związanych z zarządzaniem, zadań do których konserwator musi się dodatkowo przygotować i nauczyć.

W polskich archiwach, bibliotekach i muzeach konserwator-restaurator musi i dotrzymuje kroku wyzwaniom związanym z zabezpieczaniem. W Polsce nie ma programu uniwersyteckiego kształcącego konserwatora specjalistę w zabezpieczaniu i zarządzaniu zasobem czy kolekcją. Niewiele jest też szkoleń w tym zakresie, a zajęcia z zabezpieczania na archiwistyce, czy bibliotekoznawstwie często prowadzone są przez osoby niekompetentne. Dla studentów konserwacji brak jest opracowanego nowoczesnego programu zajęć, dostosowanego do obecnych i przewidywanych potrzeb zabezpieczania materiałów w archiwach, bibliotekach i muzeach oraz do wymagań pracy w takich instytucjach. Wydaje się, że w Polsce nie ma infrastruktury dla wykładania tego przedmiotu, brak jest instytutów badawczych i specjalistów. Planowanie i zorganizowanie zabezpieczania, nowoczesne techniki służące kontroli warunków środowiskowych, nowe technologie w archiwach, czy zagadnienia administracyjne wymagają wiedzy specjalistycznej, wymagają też współpracy całego zespołu osób, a także uregulowania miejsca i pozycji konserwatora-profilaktyka w strukturze archiwum, biblioteki i muzeum.

Henk J. Porck i René Teijgeler (Teygeler) – naukowcy-konserwatorzy z holenderskiej Koninklijke Bibliotheek – alarmowali w raporcie na temat finansowania projektów konserwatorskich w kolekcjach archiwalnych i bibliotecznych sporządzonym dla The European Commission on Preservation and Access, że instytucje są coraz bardziej zainteresowane pasywnymi zabiegami konserwatorskimi a nie praktyczną konserwacją, i często ograniczają ingerencję konserwatora a restauracja obiektów ma zastosowanie do bardzo niewielkiej części kolekcji¹⁰.

Konsekwencją takiego postępowania jest koncentrowanie się prac badawczych naukowców-konserwatorów na tematach związanych z profilaktyką, a nie na rozwoju nowych lub ulepszaniu znanych już metod konserwatorskich. Równoległe z tendencją ku pasywnej konserwacji, ograniczane są fundusze przeznaczone na badania dotyczące problemów restauracji, ponieważ dotyczą one małych części kolekcji czy pojedynczych obiektów. Nakierowanie na konserwację pasywną wiąże się też być może z „błędami” przeszłości, z metodami konserwatorskimi, które nie sprawdziły się w czasie.

10 H. J. Porck, R. Teijgeler, *Preservation science survey. An overview of recent developments in research on the conservation of selected analog library and archival materials*, Amsterdam 2001; www.ica.org/download.php?id=610 [dostęp: 13.03.2014].

2.1. Gdzie można się zabezpieczania nauczyć lub douczyć?

W literaturze anglojęzycznej dotyczącej ochrony i konserwacji dziedzictwa kulturowego bardzo często występuje termin *sustainability*, który oznacza „stabilność, podtrzymywanie”, a także „zrównoważony trwały rozwój”. W odniesieniu do interesujących nas tematów znaczenie *sustainability* to odpowiednia opieka sprawowana obecnie nad daną kolekcją – poprzez przechowywanie, udostępnianie i eksponowanie, która przedłuża jej trwanie i umożliwi do niej dostęp w przyszłości.

Od 1981 roku na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku zainaugurowano Conservation Education Program, gdzie można było studiować zarządzanie zabezpieczaniem (*preservation administration*). Od 1992 roku program był kontynuowany pod nieco zmienioną nazwą – Preservation Administration Program – przez Center for the Cultural Record, Graduate School of Library Information Science w Austin (Teksas). Ostatni nabór odbył się w 2010 roku, najprawdopodobniej z powodów finansowych, program nie jest kontynuowany. Były to dzienne studia podyplomowe dla magistrów informatyki, bibliotekoznawstwa i archiwistyki (roczne lub dwuletnie). Wykładane przedmioty, to między innymi: technologie i struktura różnego rodzaju materiałów zabytkowych; ochrona, zabezpieczanie i zasady postępowania z tymi materiałami; szacowanie stanu zachowania kolekcji; wybór metod zabezpieczania; planowanie zabezpieczania; zagadnienia administracyjne w kontekście realizacji programu zabezpieczania; mikrofilmowanie i inne wcześniejsze metody kopiowania oryginalnych materiałów; przygotowanie do i postępowanie w sytuacjach kryzysowych; nowe technologie w zabezpieczaniu; fundusze i granty – finansowanie projektów związanych z zabezpieczaniem; organizacje krajowe i międzynarodowe aktywne na polu zabezpieczania; podstawy konserwacji praktycznej i inne.

Uniwersytet w Belgradzie – we współpracy z paryską Sorboną – prowadzi od 2008 roku Master and PhD studies of the Heritage Conservation. Wykładowcy to specjaliści z uniwersytetów europejskich, m.in. Gäel de Guichen. Program jest zgodny z podejściem: ICROM, CCI, holenderskiego Instituut Collectie Nederland i wielu innych organizacji zajmujących się dziedzictwem kulturowym. Program oparty jest na 6 modułach: 1. teoria konserwacji 2. komunikacja i współpraca z innymi specjalizacjami w instytucji i poza nią 3. środowisko dla przechowywania materiałów zabytkowych 4. zarządzanie zabezpieczaniem (odpowiednie techniki dla różnego rodzaju kolekcji) 5. rozwiązania i koncepcje konserwacji zabezpieczającej 6. praca magisterska.

Podobne studia w Europie są prowadzone na Uniwersytecie Paris I – Panthéon-Sorbonne, na Uniwersytecie w Cardiff i Uniwersytecie Northumbria w Newcastle.

Można też zarejestrować się na konserwatorskiej liście dyskusyjnej – Conservation DistList [<http://cool.conservation-us.org/byform/mailling-lists/cdl/index.html>]

wówczas będzie się regularnie informowanym o szkoleniach, warsztatach, wydarzeniach, ofertach pracy itd. związanych z szeroko pojętą konserwacją zabytków. Obecnie zarejestrowanych jest ponad dziesięć tysięcy osób z 94 krajów; są to konserwatorzy różnych specjalności, naukowcy, kuratorzy i kustosze, archiwiści, bibliotekarze i muzealnicy, wykładowcy akademicki i wielu innych.

2.2. Osoby, które przyczyniły się do wyodrębnienia specjalizacji konserwacja zabezpieczająca

G el de Guichen

Profesor Sorbony oraz Uniwersytetu La Sapienza w Rzymie, autor ponad 60 publikacji naukowych. Był wiceprezesem oraz doradc  dyrektora generalnego International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property ICCROM. Jest wsp oz alozycielem i prezesem honorowym International Committee for Conservation of Mosaics ICCM, członkiem grupy doradców Getty Conservation Institute oraz komitetu World Monuments Found i International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works IIC.

Stefan Michalski

Naukowiec w Canadian Conservation Institute, by  pierwszym koordynatorem prac zespołu ICOM-CC Preventive Conservation Working Group, opracowa  koncepcj  i nazewnictwa dla CCI Framework for Preservation of Museum Collections. Jest autorem wielu publikacji dotyczących temperatury i wilgotności powietrza, ogrzewania, wentylacji, klimatyzacji i chłodnictwa w muzeach, bibliotekach i archiwach. By  członkiem International Commission on Illumination CIE powołanej dla opracowania raportu CIE 157-2004, przygotowa  dane dotyczące wrażliwości barwników na promieniowanie światłne.

W 2005 roku otrzyma  nagrod  Harley J. McKee od Association for Preservation Technology International za wybitny wkład w rozwiązania techniczne dotyczące zabezpieczania zbiorów. Opracowa  w 2013 r. instrukcj  dotyczącą zarządzania ryzykiem oraz internetową wersj  kalkulatora zniszczeń spowodowanych przez światło – Light Damage Calculator.

Jerry Podany

Starszy konserwator zabytków w J. Paul Getty Museum, adiunkt na University of South California. W latach 1999-2003 był prezesem American Institute for Conservation AIC, obecnie prezes International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works IIC.

W 2006 roku otrzyma  nagrod  AIC Rutherford John Gettens Award za osiągnięcia w dziedzinie konserwacji i zabezpieczania zbiorów oraz Heritage Innovation Prize od Earthquake Engineering Research Institute za wybitny wkład w rozwój innowacyjnych rozwi za  w temacie zabezpieczania dziedzictwa kulturowego.

James Reilly

Założyciel i dyrektor Image Permanence Institute w Rochester Institute of Technology. Znany jest z badań na temat zniszczeń XIX-wiecznych fotografii. Jest konsultantem wielu instytucji zajmujących się przechowywaniem zbiorów, nadzorował powstanie rejestratora temperatury i wilgotności względnej powietrza Preservation Environment Monitor Datalogger i oprogramowania Climate Notebook. Był jednym z dyrektorów Andrew W. Mellon Foundation Advanced Residency Program in Photographic Conservation. W 1998 r. wraz z zespołem otrzymał nagrodę Academy of Motion Picture Arts and Sciences za osiągnięcia techniczne, w 2002 odebrał nagrodę Silver Light od Association of Moving Image Archivists za wkład w dziedzinie zabezpieczania materiałów fotograficznych i filmowych a w 2007 Hewlett-Packard Image Permanence Award od Society for Imaging Science and Technology.

4. Zakończenie

W 1086 na żądanie Wilhelma Zdobywcy, w podbitej przez niego Anglii sporządzono po łacinie dla celów podatkowych kataster gruntowy. Z dużą dokładnością klasyfikował on grunty, budynki i pogłowie trzody i bydła i ludności z 13 418 miast i miasteczek i 112 gmin. Nazwano ten kataster *Domesday Book*. W 900. rocznicę wydania DB – Acorn Computers, Logica, Phillips i BBC – wydały jego edycję multimedialną na dyskach laserowych, obecnie już przestarzałych i nieużywanych. Projekt ten podaje się jako przykład szybkiego wychodzenia z użycia technologii informatycznych. W 2006 roku została udostępniona przez National Archives wersja on-line – www.nationalarchives.gov.uk/domesday/.

Archiwa, muzea i biblioteki przeżywają rewolucję cyfrową. Dokumenty w formie cyfrowej, które nie mając ekwiwalentu w formie analogowej stają się obiektami w muzeach i dokumentami w archiwach. Niektóre obiekty powstające i zbierane w przeszłości w formie analogowej, obecnie występują tylko w formie cyfrowej (listy, korespondencja, niektóre gazety itd.). Niektórzy artyści i fotograficy pracują wyłącznie w technice cyfrowej, ludzie piszą pamiętniki w formie cyfrowej. Cyfrowe wideo zastąpiło taśmę filmową acetylocelulozową i poliestrową. Serwer staje się częścią budynku muzealnego, gdyż tam się przechowuje i gromadzi obiekty cyfrowe. Już teraz wiadomo, że tylko 1% materiałów powiązanych z Olimpiadą w Londynie w 2012 roku, które ukazały się w Internecie zostanie zachowanych i zabezpieczonych.

Problem zabezpieczania zasobu archiwalnego w kontekście narastających materiałów cyfrowych jest postrzegany przez archiwistów w tym samym czasie na różnych kontynentach.

Archiwistów i konserwatorów zajmuje przyszłość konserwacji zabezpieczającej w zakresie edukacji i badań konserwatorskich, transformacji zakresu obowiązków, dostosowania zabezpieczania zasobów cyfrowych do tradycyjnych działań oraz

rozwoju współpracy personelu pokrewnych specjalizacji (konserwatorów, informatyków, różnego rodzaju dostawców i producentów materiałów i technologii służących zabezpieczaniu) i wielu innych.

Wydaje się więc, że wszystkie instytucje – w krajach mniej lub bardziej cywilizowanych – zajmujące się przechowywaniem, będą musiały – prędzej czy później – utworzyć nowe stanowisko pracy, na które eksperymentalnie nabór ogłosiła w 2012 r. Yale University Library – stanowisko specjalisty do spraw zabezpieczania cyfrowych zbiorów bibliotecznych, którego obowiązki są bardzo rozbudowane i łączą wiedzę wielu niezależnych stanowisk.

Obowiązki nowego specjalisty to: opracowanie i wdrożenie programu zabezpieczania zbiorów cyfrowych biblioteki; przegląd istniejących praktyk bibliotecznych i analiza potrzeb w celu opracowania zasad postępowania z materiałami cyfrowymi wszystkich rodzajów, tak wytworzonych jak i nabytych przez bibliotekę; współpraca z działem technologii informacyjnej biblioteki i uniwersytetu nad rozwojem repozytorium cyfrowego dla zbiorów bibliotecznych; współpraca z bibliotekarzami i informatykami nad opracowaniem zasad dla personelu biblioteki nt. nabywania i długoterminowej archiwizacji materiałów cyfrowych, które nie mają ekwiwalentu w formie analogowej; ścisła współpraca z działem katalogowania zbiorów, archiwistami, kustoszami, kierownikami działów, działem technologii informacyjnej w celu zapewnienia spójnych procedur i wytycznych dla zintegrowania zasad i procedur zabezpieczania materiałów cyfrowych; współpraca z działem technologii informacyjnej nad opracowaniem strategii migracji publikacji elektronicznych, która zapewni długoterminową użyteczność materiałów cyfrowych zwłaszcza gdy format oryginalny staje się przestarzały i wychodzi z użycia; przygotowanie wytycznych dla usług dotyczących digitalizacji, które biblioteka wykonuje za pomocą firm zewnętrznych oraz specyfikacje dla dostawców materiałów; doksztalcanie pracowników biblioteki na temat programu zabezpieczania zbiorów cyfrowych nie tylko poprzez organizowanie szkoleń, strony internetowe i publikacje; stworzenie i utrzymanie sieci kontaktów z pracownikami biblioteki, uniwersytetu oraz specjalistami z tematu cyfryzacji zbiorów bibliotecznych spoza biblioteki w celu polepszenia i unowocześnienia systemu zabezpieczania zbiorów cyfrowych biblioteki; opracowanie i wprowadzenie w życie zasad postępowania z kolekcjami cyfrowymi na wypadek zagrożeń.

***

www.icom-cc.org/242/about-icom-cc/what-is-conservation/

www.nps.gov/museum/publications/conservoagram/cons_toc.html

www.cci-icc.gc.ca/publications/notes/index-eng.aspx

www.heritagepreservation.org/hhi/

www.ala.org/alcts/resources/preserv/presedir/presprogs

www.culturakulturaserbia.org/lang1/master_programme_in_preventive_conservation.htm

www.cik.org.rs/news/master-studies-in-preventive-conservation/

www.icom-see.org/master-programme-in-preventive-conservation/

www.cool.conservation-us.org/byform/mailling-lists/cdl/

www.imagepermanenceinstitute.org

Summary

Małgorzata Bochenek, Anna Michaś-Bailey *Transformations of the Profession of a Conservator of Archival Materials. Preservation and Damage Prevention*

The article demonstrates the change in the approach to heritage preservation that has taken place over the past fifty years. The various aspects of damage prevention and conservation are no longer a field controlled by a specialised group of conservators. At present, they have an impact on the operations of an institution at many levels within the framework of the so-called sustainable conservation the goal whereof is to extend the preservation time of objects and to ensure that future generations have access to them as well.

Noty o autorach

MAŁGORZATA BOCHENEK, historyk, chemik, absolwentka studiów podyplomowych Politechniki Krakowskiej na Wydziale Architektury w zakresie Konserwacji Zabytków Architektury i Urbanistyki oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego na Wydziale Chemii w zakresie Nowoczesnych Technik Analitycznych dla Konserwacji Obiektów Zabytkowych. Od 1998 roku pracuje w Archiwum Narodowym w Krakowie, od 2012 roku kieruje Oddziałem VIII ds. konserwacji i zabezpieczania zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie.

MARZENNA CIECHAŃSKA, dr hab., prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, artysta plastyk, konserwator dzieł sztuki, adiunkt na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP. W 1990 roku ukończyła studia na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie na specjalizacji konserwacji i restauracji książki grafiki i skóry zabytkowej. W 2004 obroniła dysertację doktorską, nagrodzoną w konkursie na prace naukowe z konserwacji Generalnego Konserwatora i Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Od 1993 roku pracuje w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki ASP w Warszawie. Od 2008 roku pełni funkcję prodziekana Wydziału. Od 2005 roku jest rzeczoznawcą Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie opieki nad zabytkami, specjalizacja – grafika oraz materiały biblioteczne i archiwalne. Od 2008 roku jest członkiem zarządu ENCoRE (European Network for Conservation-Resoration Education) organizacji zrzeszającej europejskie uczelnie wyższe kształcące w zakresie konserwacji-restauracji dzieł sztuki. Współpracuje z różnymi instytucjami. Autorka kilkudziesięciu publikacji poruszających zagadnienia konserwacji i restauracji dzieł sztuki. Poza pracą naukowo-dydaktyczną jest czynnym konserwatorem dzieł sztuki.

JOLANTA CZUCZKO – dr, konserwator i restaurator, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od 1999 roku zatrudniona w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK jako pracownik naukowo-dydaktyczny. Prowadzi pracownię konserwacji zabytków, w ramach której realizuje zajęcia z zakresu konserwacji bloku książki zabytkowej oraz obiektów z warstwami barwnymi. Jest autorką cyklu wykładów poświęconych zagadnieniom historii produkcji papieru i profilaktyce konserwatorskiej, skierowanych głównie do przyszłych artystów. Doświadczenie zawodowe zdobyła wykonując liczne prace konserwatorskie i restauratorskie, bierze udział w projektach naukowych i badawczych. Jej zainteresowania zawodowe związane są głównie z problemem badań oraz konserwacji i restauracji dzieł sztuki wykonanych na podłożach papierowych. W 2010 roku

obroniła dysertację doktorską omawiającą Podłoża papierowe stosowane przez Leona Wyczółkowskiego. Zagadnienia typologiczne i konserwatorskie.

DOROTA DZIK-KRUSZELNICKA, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Konserwacji Dzieł Sztuki. W latach 2005-2007 konserwator w Sekcji Odkwaszania i Konserwacji Arkuszy Zakładu Konserwacji Masowej Biblioteki Narodowej w Warszawie. Obecnie Pracownia Technik i Technologii Opraw na Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP oraz Starszy Asystent Konserwatorski – Pracownia Konserwacji Obiektów na Papierze w Muzeum Narodowym w Warszawie.

PATRICIA ENGEL – konserwator i restaurator, absolwentka wiedeńskiej Akademii der bildenden Künste (1979-1984), doktorat w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (2007). W latach 1994-1999 pracowała jako konserwator w Austriackiej Bibliotece Narodowej (Österreichische Nationalbibliothek) oraz Staatsbibliothek zu Berlin (Königliche Bibliothek). W latach 2000-2008 była dziekanem wydziału konserwacji książki i papieru Uniwersytetu w Hildesheim (Hochschule für angewandte Wissenschaft und Kunst w Hildesheim, Niemcy). Obecnie stoi na czele rady naukowej The European Centre for Conservation for Books and Paper Conservation-Restoration w Horn (Austria).

ELŻBIETA GÓRSKA-WIKŁO, konserwator dzieł sztuki, absolwentka kierunku Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; od 1986 r. pracuje jako konserwator zabytków, zwłaszcza w zakresie konserwacji papieru i skóry zabytkowej i profilaktyki konserwatorskiej. Akredytowany konserwator Instytutu Konserwacji w Wielkiej Brytanii. Obecnie pracuje Kierownik Działu Konserwacji w Archiwum Uniwersyteckim w Glasgow.

MAŁGORZATA GROCHOLSKA, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych (specjalizacja – konserwacja papieru i skóry). W latach 1980-1991 zatrudniona w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu a następnie Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu na stanowisku konserwatora. Od 1997 roku związana z Zakładem Narodowym im. Ossolińskich jako Konserwator Zbiorów, kierownik Pracowni Konserwatorskiej. Jest autorką licznych prac konserwatorskich starodruków, rękopisów, grafik, rysunków. W latach 2007-2011 pełniła funkcję inżyniera projektu ds. konserwacji rękopisów ze zbiorów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, projekt finansowany z funduszy Unii Europejskiej, EOG, oraz inżyniera projektu ds. konserwacji zabytkowego zbioru Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu, projekt finansowany z funduszy RPO.

DOROTA JUTRZENKA-SUPRYN, dr, konserwator dzieł sztuki ze specjalnością konserwacja zabytkowego papieru i skóry, absolwentka Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1993). Od roku 1993 pracuje w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK w Toruniu, obecnie na stanowisku adiunkta. W 2006 r. obroniła pracę doktorską pt. *Problemy konserwacji map kolorowanych grynszpanem*. Od 2007 roku jest zatrudniona również na stanowisku konserwatora zbiorów zabytkowych w Bibliotece Elbląskiej.

ZOFIA KOSS, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki. Od 2008 roku jest pracownikiem Katedry Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki macierzystej uczelni.

JOANNA KOZIELEC – konserwator dzieł sztuki, absolwentka Zakładu Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Czynny konserwator dzieł sztuki, doświadczenie zawodowe przy prowadzeniu prac nad ruchomymi obiektami zabytkowymi o różnorodnej technice wykonania.

TOMASZ KOZIELEC, dr, konserwator dzieł sztuki, absolwent i pracownik Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Do szczególnych dziedzin na polu pracy badawczo naukowej należy m.in. technologia i historia wyrobu różnych wytworów celulozowych i proteinowych oraz ich badanie; masowe i laboratoryjne odkwaszanie zbiorów z dwóch ostatnich stuleci.

GRAŻYNA MACANDER-MAJKOWSKA, konserwator dzieł sztuki, absolwentka warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Starszy wykładowca w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie. Od 1996 r. prowadzi Pracownię Konserwacji i Restauracji Grafiki i Rysunku w tejże katedrze. Od 2005 r. rzeczoznawca Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie opieki nad zabytkami w specjalizacji – konserwacja książki, grafiki, skóry zabytkowej, archiwaliów oraz malarstwa na papierze i pergaminie.

ANNA MICHAŚ-BAILEY – konserwator fotografii i innych obiektów z papieru i skóry, absolwentka Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry, Wydziału Sztuk Pięknych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. W latach 1994-2012 kierownik Działu Konserwacji i Zabezpieczania Zasobu Archiwum Państwowego w Krakowie. W latach 2002-2006 Sekretarz Komisji ds. Zabezpieczania Archiwaliów w Klimacie Umiarkowanym, Międzynarodowej Rady

Archiwalnej (Committee on Preservation of Archives in Temperate Climate, International Council on Archives, ICA/CPTe). Koordynator polskiej sekcji programu: Safeguarding European Photographic Images for Access/SEPIA (2001-2003). W latach 2007-2009 uczesniczyła w programie Andrew W. Mellon Fellow, Fifth Cycle of the Advanced Residency Program in Photograph Conservation.

ANNA NOWICKA – konserwator dzieł sztuki, absolwentka Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Od 2000 r. jest zatrudniona na etacie naukowo-dydaktycznym w Zakładzie Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych mieszczącym się na wyżej wymienionym wydziale. Zajmuje się m.in. badaniami technologicznymi dzieł sztuki.

PIOTR OSZCZANOWSKI, dr hab., adiunkt w Zakładzie Historii Sztuki Renesansu i Reformacji Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Specjalizuje się w sztuce wczesnonowożytnej, ze szczególnym uwzględnieniem śląskiej rzeźby, grafiki, rysunku i złotnictwa manierystycznego oraz barokowego. Współorganizator i współautor polskich oraz międzynarodowych wystaw muzealnych, konferencji naukowych i projektów badawczych.

MAŁGORZATA PRONOBIS-GAJDZIS – dr, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych (kierunek – Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki). Od 1990 r. pracuje w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry. Prowadzi pracownię Intrologatorstwa Artystycznego, realizując także własny program autorski. W 2006 r. obroniła dysertację doktorską, wyróżnioną w konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków i Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków na najlepsze prace studialne, naukowe i popularyzatorskie dotyczące ochrony zabytków i muzealnictwa. Jest autorką i współautorką wielu realizacji konserwatorskich.

WŁADYSŁAW SOBUCKI, dr, prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, chemik, absolwent Politechniki Gdańskiej (1969). Wieloletni pracownik dydaktyczny Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie. W 1998 r. uzyskał kwalifikację I stopnia w zakresie konserwacji dzieł sztuki. Obecnie profesor nadzwyczajny w Zakładzie Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych ASP. W latach 1989-2008 pracował w Bibliotece Narodowej. Był współorganizatorem Zakładu Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych BN i kierownikiem Laboratorium ZKZB. Współautor Wieloletniego Programu Rządowego na lata 2000-2008 *Kwaśny papier*. W latach 2000-2008 był jego koordynatorem, a następnie kierownikiem Zespołu ds. Koordynacji.

MONIKA SUPRUNIUK, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Stypendystka Muzeum Auschwitz-Birkenau i Landu Nadrenii Północnej i Westfalii oraz programu MEDIA Plus Unii Europejskiej. Pracuje w FilMOTECE Narodowej w Warszawie przy realizacji projektu Konserwacja i digitalizacja przedwojennych filmów fabularnych oraz w ASP w Warszawie w Katedrze Konserwacji i Restauracji Książki, Grafiki i Skóry Zabytkowej.

IZABELA ZAJĄC, dr, konserwator dzieł sztuki. Absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki. W 2011 obroniła pracę doktorską *Historia zabytkowych albumów do fotografii*. W latach 1997-2000 konserwator w Centralnym Laboratorium Konserwacji Archiwaliów przy Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Od 1998 r. asystent w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki ASP w Warszawie. Brała udział w międzynarodowych projektach i programach badawczych, np.: pomoc (1999-2001) bibliotece koptyjskiego klasztoru w der al-Sourian w Egipcie, program LASCANA (2005-2007), warsztaty ochrony i identyfikacji fotografii w Bratysławie (2008-2010). Uczestniczyła w wielu zagranicznych szkoleniach z zakresu ochrony, zabezpieczania i konserwacji zabytkowych fotografii.

KAROLINA ZYCH, konserwator dzieł sztuki w specjalności konserwacja-restauracja książki, grafiki i skóry zabytkowej, od 2012 roku asystent w Katedrze Konserwacji i Restauracji Książki, Grafiki i Skóry zabytkowej Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP Warszawie.